

T.A.B.B.Y., AVAGY ISKOLAI BÁNTALMAZÁS AZ INTERNETEN – A MAGYARORSZÁGI KUTATÁS EREDMÉNYEI

1. A kutatás bemutatása

A TABBY (Threat Assessment of Bullying Behavior among Youth) in Internet kutatás panelfelmérés volt, amely az iskolai és főként az online bántalmazási típusok előfordulási gyakoriságát vizsgálta, valamint a hozzájuk fűződő attitűdöt, a tinédzserek között. A kutatás ugyanakkor próba (pilot) kutatásnak tekinthető egy olyan, nagyobb mintás reprezentatív felmérés elvégzéséhez, amelyben hasonló kérdések megítélésére vagyunk kíváncsiak a tizenévesek körében. A kutatás öt ország (Olaszország, Bulgária, Görögország, Ciprus és Magyarország) részvételével zajlott, Magyarország részéről az ESZTER Alapítvány, az Országos Kriminológiai Intézet és az MTA Szociológiai Intézet közreműködésével, a Daphne JLS/2009-2010/DAP/AG nemzetközi projekt keretében, 2011-2012-ben. A részt vevő országok adatainak összehasonlítása lehetővé teszi egyfajta Közép-Kelet, illetve Dél-európai „profil” megrajzolását, az egyes sajátosságok feltérképezését. Célunk a biztonságos internet-használati légkör kialakítása. Jó gyakorlatokat osztunk meg és terjesztünk a gyerekek általános jólétének előmozdítása érdekében, az antiszociális viselkedés kezelésére és megelőzésére, és általánosságban a bűnözés visszaszorítására.

2. A kutatás felépítése

Felismerve, hogy a jelenség csak komplex program keretében kezelhető, alapvetően négy, egymásra épülő modulból álló programot dolgoztunk ki.

Az első modulban felkészítettük a pedagógusokat és a diákokat (kortárs mentorok) az online bántalmazási esetek felismerésére, kezelésére és megelőzésére. A programban hat budapesti iskola összesen 10 pedagógussal, és négy nyíregyházi iskola összesen 11 pedagógussal vett részt, ami lehetőséget adott a fővárosi és vidéki csoportjellemzők összevetésére, a különbségek kiemelésére.

Ezután következett az első panelfelvétel (második modul) 2012 májusában, kísérleti és kontrollcsoport bevonásával. A kérdőív kitöltésével a fiatalok képet kaphatnak arról is, hogy az őket ért fenyegetés alapos és súlyos-e, például mennyire valószínű, hogy a diák, aki azzal fenyegetőzött, hogy erőszakos cselekményt követ el (valakit bánt, szexting tartalmat közöl, vagy egyszerűen csak azt teszi az érintett személyes adataival, amihez kedve van) tényleg beváltja-e ígéretét. A felmérés során szubjektív és objektív kockázati tényezőket vizsgáltunk (1.ábra).

1. ábra

Kérdések tartalma	Minek a mérésére irányul a kérdéscsoport?
<ul style="list-style-type: none"> hány órát tölt internetezéssel a válaszoló, hány online ismerőse van, hányat ismer közülük személyesen	a válaszoló online tevékenységében rejlő objektív kockázati elemek
<ul style="list-style-type: none"> tapasztalta-e az online közösségben a kérdésekben részletezett bántalmazásokat; ha igen, milyen gyakorisággal, részt vett-e a válaszoló a bántalmazásokban egyik vagy másik (vagy mindkét) oldalon	bántalmazással összefüggő konkrét kockázat
<ul style="list-style-type: none"> kommunikációs eszközök túlzott használatához fűződő függőség nyomai a válaszolón, milyen a válaszoló önértékelése mennyi támogatást kap a válaszoló az online közösségben társaitól, otthon és az iskolában	a válaszoló online tevékenységében rejlő szubjektív kockázati elemek

A szubjektív kockázatértékelő részből megtudhatjuk, hogy a tanulók hogyan vélekednek saját magatartásuk veszélyességéről. Olyan kérdésekre kell – skálaszerű – választ adni amelyek arra vonatkoznak, hogy mekkora annak a valószínűsége, hogy a megkérdezett elkövetői vagy elszennvedői oldalon bántalmazás részesévé válik. Az objektív kockázatelemző rész a valódi veszélyeket értékeli.

A kísérleti csoportnak szánt inger (harmadik modul) adagolása a két lekérdezés közötti időben történt; ebben a pár hónapos időszakban a felkészítő tréningeken résztvevő pedagógusok felügyeletével a kortárs-mentorok érzékenyítő foglalkozásokat tartottak a kísérleti iskolákban, főként interaktív tanórák keretében. Az ingeradást havi rendszerességű monitorozó kérdőívvel, valamint „kötelező” és ajánlott programok megszervezésével standardizáltuk.

A második panelfelvételre mint a kutatás negyedik moduljára 2012 októberében került sor.

3. Kutatási eredmények

3.1. Az alapminta megoszlása

A vizsgált alapminta mintegy 600 fős, 59%-a lány, és 62%-a a 15-18 éves korosztályba tartozik. A legtöbb válaszoló vagy szakközépiskolás (43%), vagy általános iskolába jár (35%). A válaszolók többsége (93%) rendelkezik profillal valamely online közösségben, ahol a rendszeresen internetezőek egyötödének 500-nál is több ismerőse van. A válaszolók átlagosan 2-4 órát töltenek az interneten naponta, ami a korábbi kutatási eredményekhez képest növekedést jelent. A minta az internethasználatnak az online eléréssel rendelkező mobilkommunikációs eszközök elterjedésével való exponenciális növekedésére utal.

3.2. Az online bántalmazásba bevonódás közvetett vagy távoli kockázata

Az online bántalmazás különböző formáiba – amilyen például a netes közösségben való kiközösítés

(„kicikizés”), bántó üzenetek posztolása, küldése, az egyén személyes tartalmainak beleegyezés nélküli közzététele vagy pletyka terjesztése stb. – való bevonódás *közvetett (távoli)* kockázata lehet, ha a válaszoló sok online ismerőssel rendelkezik, sokat internetezik, ha online ismerőseivel nem találkozott (még) személyesen, ha népszerűtlen a társai között, ha iskolai teljesítménye átlag alatti, ha az iskolában a pedagógusokkal vagy otthon a szülőkkel nem szokás megbeszélni a biztonságos internethasználat kérdéseit, illetve ha az iskolában általánosan nem támogató a klíma az olyan szenzitív témák megvitatására, amilyen az online elszenvedett sérelmek.

Azok közül, akik rendelkeznek egy vagy több online közösségben profillal, általában 500 vagy ennél is több ismerősük van, éppen ezért nem ismerhetnek mindenkit személyesen. Szoros összefüggést fedeztünk fel az online ismerősök száma és aközött, hogy az online ismerősök közül mennyit ismer személyesen a válaszoló.

A válaszolók általában napi 2-4 órát töltenek a neten (52,7% választott így), de egynegyedük ennél is többet, 6-8 órát (18,9%), illetve 10-nél több órát is internetezik (7,2%). A korábbi kutatási eredményekhez képest itt növekedés figyelhető meg. Jelen kutatásunkban szignifikáns kapcsolatot találtunk az online ismerősök száma és az internetezéssel töltött idő nagysága között: minél több online ismerőse van ugyanis, annál több időt tölt az internet előtt a válaszoló.

A népszerűség, az online ismerősök száma és a nethasználat ideje. A netezésre fordított idő szignifikáns kapcsolatban áll az online ismerősök számával, ahogyan az online közösségbeli barátok közti népszerűség foka is. A sokat internetezők az online közösségben is népszerűbbek. Az internetezésre fordított idő és az iskolai népszerűség azonban nincs összefüggésben egymással, éppen ezért nem állíthatjuk, hogy az offline társaság perifériájára szoruló „menekülnek” barátokért – és elismerésért – az online világba. A fizikai jóbarátok száma tehát nem hogy csökkenti, hanem egyenesen növeli az online töltött időt. A napi 10 óránál többet internetezők között pedig legalább annyi a nagy népszerűségnek örvendő válaszolók aránya, mint a közepesen népszerűeké.

Az iskolai teljesítmény szintén szoros összefüggést mutat a neten töltött órák számával: az alacsony és a magas internetes aktivitást mutató csoportban is leginkább az átlagos teljesítményűek vannak túlsúlyban, de a tíz vagy annál is több órát naponta internetezők arányában többször értékelték iskolai teljesítményüket átlag alattira, míg a napi egy órát vagy annál is kevesebbet internetezők között arányában a legnagyobb az átlag felett teljesítők száma.

„Távoli” vagy közvetett kockázati tényezők. A következőkben kockázati csoportokat képeztünk a válaszolók között az online bántalmazás szempontjából *távoli kockázati tényezők* szerint. A távoli kockázati faktorok közé soroltuk:

- 1) a szülőktől és a pedagógusoktól a biztonságos internetezésről kapott tájékoztatás mértékét, az iskolai teljesítményt, az iskolai „klímát” (ti. hogy meg lehet-e beszélni a problémákat az iskolában a pedagógusokkal) valamint
- 2) az önértékelési problémákat, és
- 3) az internet-függőségre vonatkozó kérdéseket.

Az így képzett kockázati csoportok közül azonban csak az „átlagos kockázatot” hordozóba került megfelelően nagy elemszám (132 fő). A nagy és az alacsony kockázati csoport nagyon kis elemszáma (5 és 9 fő) azt sugallja, hogy a válaszolók a távoli kockázati faktorok szempontjából nem mutatnak egységes

mintázatot. Ezt akár pozitívként is értékelhetnénk, hiszen eszerint nem létezik olyan, „többszörösen terhelt” válaszoló, aki ne számíthatna a körülötte élő felnőttekre az online incidensek esetén, egyben önértékelése is alacsony lenne, valamint a netes függőség nyomai is mutatkoznának nála. Ha azonban a távoli kockázati faktorokhoz hozzávesszük a „közele”, azaz a konkrét elkövetésre vagy áldozattá válásra vonatkozó kérdéseket, három jól elkülöníthető kockázati csoportot kapunk.

3.3. A Tabby profilok

A kérdőív legvégén a kitöltő egy automatikusan, a válaszok alapján generált pontszámot kap, amelynek alapján besorolódik valamely kockázati csoportba. Ezek az ún. Tabby profilok. Minden kitöltő válaszai összesített mutatója alapján a négy kockázati csoport egyikébe került. Az online felületen megjelenő kérdőív kitöltését követően a Tabby profil megjelenik – tájékoztatva a kitöltőt arról, milyen magas szintű kockázatokat úz, valamint rövid eligazítást ad arról, hogy mit tehet az illető a helyzet javítása, azaz jobb kockázati csoportba kerülése érdekében. A válaszolók legtöbbször a kiskockázatú (sárga) csoportba tartozott (61%, 365 fő), de szép számmal képviseltették magukat a magasabb kockázati csoportba (narancs) tartozók is (33%, 202 fő). A legalacsonyabb kockázati szintű csoportba (zöld) kicsit többen kerültek (5%, 28 fő), mint a legmagasabb (1%, 7 fő).

Az életkor növekedése szignifikánsan befolyásolja a kockázati csoport milyenségét. Minél idősebb volt a válaszadó, annál nagyobb valószínűséggel került a legnagyobb (piros) kockázatú csoportba. A harmadik (narancs) kockázati csoportba tartozók aránya a legfiatalabb és a legidősebb életkori csoportnál megegyezik és a 13-14 évesekénél nagyobb. Figyelemre méltó, hogy a legnagyobb kockázati érték csak a 15-18 éveseknél jelenik meg.

Feltételeztük, hogy az internet-használati szokások, mint a napi nethasználat hosszú időtartama, az online ismerősök nagy száma, a netes függőség, az önértékelési zavarok, valamint a szülői és az iskolai segítség hiánya miatt magasabb kockázati csoportba kerülhet a válaszoló. Hogy ezeknek a változóknak a hatását külön-külön is megvizsgáljuk, három kockázati csoportot képeztünk úgy, hogy az eredeti zöld és sárga csoport megmaradt, míg a narancs és a piros csoportot – a kis elemszámok miatt – összevontuk.

A túlzott internet-használattal összefüggő kockázat. A túlzott internet-használat és az online közösségi aktivitás (ismerősök száma), valamint a kockázati csoport szintje között összefüggést találtunk. A legmagasabb kockázati csoportban a legtöbb az 500 vagy ezt meghaladó számú ismerőssel rendelkezők, valamint a hat vagy több órát naponta internetezők aránya. Az összefüggés a fentiek mellett a függőséggel is megállapítható: aki az internetfüggőség jeleit mutatta, azaz a függőséggel kapcsolatos kérdések közül (Pl.: Néha tovább maradok online, mint ahogy szeretném: nagyon is egyetértek..határozottan nem értek egyet.) legalább egyre egyetértő választ adott, az nagyobb eséllyel tartozott a magasabb kockázati csoportba.

A kockázat válaszoló általi (személyes) megítélése. Egyértelmű javulás figyelhető meg mindhárom kockázati csoport esetében a kockázati szint *személyes megítélésében*. A kockázati szint személyes megítélésére a kérdőív elején és végén négy-négy kérdés szolgál. Itt arra kérdezzük rá, hogy a válaszoló személyes megítélése szerint mekkora az esélye annak, hogy az elkövetkező fél évben:

- 1) a valós életben *megismételt*¹ bántalmazás, zaklatás áldozatává váljon,

¹ Az áldozattá válás, vagy bántalmazás ismételt bekövetkezéséről (elkövetéséről) van szó, ami a kockázatmérő kérdőívekben rendszeresen megjelenő változó. A kérdés így összetettebb, és alkalmasabb az egyéni kockázati szint becslésének a mérésére,

- 2) az interneten *megismételt* bántalmazás, zaklatás áldozatává váljon,
- 3) a valós életben a válaszoló maga bántalmaz vagy zaklat másokat, *ismételten*,
- 4) az interneten bántalmaz, zaklat másokat, *ismételten*.

A kérdőív végén újra feltett kérdésekre a válaszolók egyértelműen kisebbnek ítélték ezeknek az eseményeknek, tehát (akár az ismételt) a sértetté és az elkövetővé válásnak az esélyét. A legmarkánsabb javulás a legnagyobb kockázatot hordozó csoportban volt megfigyelhető.

A sértetti és elkövetői belevonódás típusa és mértéke. A kérdőív vizsgálja a bántalmazási incidensekbe való belevonódást is, mind sértetti, mind elkövetői oldalon. A leggyakrabban a hagyományos, offline iskolai zaklatás, bántalmazás fordult elő, az online devianciák között pedig leginkább az online felületen való kiközösítés, a személyes adatok (beleegyezés nélküli) közzététele volt gyakori. A kockázati csoportok szerint azonban eltérések figyelhetők meg mind a devianciák gyakoriságában, mind pedig azok sorrendjében. A legalacsonyabb kockázati csoport (zöld) a fent említett, leggyakoribb devianciókon túl sorrendben a leggyakrabban durva, trágár, félelemkeltő üzenetet kapott. A közepes kockázati szintű csoport (sárga) esetében a sorrend elején megjelenik a bántó pletyka online felületen való terjesztése is. A legmagasabb kockázati csoportban (narancs / piros) pedig a trágár, félelemkeltő üzenet a rangsor aljára kerül.

Ha az áldozattá válás heti gyakoriságát nézzük, a legalacsonyabb kockázati csoport itt meg sem jelenik. A másik két csoportban az iskolai bántalmazás megőrzi az első helyet, és az online felületen való kiközösítés is nagy arányú marad.

Az elkövetővé válásra vonatkozó kérdések elemzésével fény derült arra, hogy a hagyományos, iskolai bántalmazás elkövetésére inkább a magasabb kockázati csoportokban van esély. A bántó online pletykák terjesztése, a mások online felületen való kiközösítése, valamint a személyes adatok (leginkább egymás fényképének lejárató módon való) közzétele szintén az első helyeken szerepel, de mindhárom csoportban rangos helyet foglal el az online közösségi portálon (pl. Facebook, MySpace) való hamis profil létrehozása (és ennek felhasználásával mások lejáratása) is.

Ha az elkövetővé válás gyakoriságát tekintjük, megállapítható, hogy a heti egyszeri elkövetés szintén a legmagasabb kockázati csoporton belül figyelhető meg leginkább: a trágár, félelemkeltő üzenetküldés után sorrendben a bántó pletykálás és az offline iskolai bántalmazás a leggyakoribb körökben.

A bántalmazás elkövetői és áldozati oldala. 129 kitöltő válaszolta, hogy az elmúlt hat hónapban egyszer-kétszer vagy néhányszor bántalmazták az iskolában, 40 kitöltő legalább heti rendszerességgel szenvedett el iskolai erőszakot, míg 433 fő semmiféle iskolai bántalmazásnak soha nem esett áldozatul.

Az már önmagában is figyelemre méltó, hogy minden negyedik-ötödik gyerek válik bántalmazás áldozatává az iskolában. A bántalmazók száma ennél jóval kevesebb volt (legalábbis bevallásuk szerint): a válaszolók 78,7%-a még senkit nem bántalmazott az iskolában, és csak 22-en vallották be, hogy hetente zaklatták osztály- vagy iskolatársukat.

Az offline és az online bántalmazás összefonódása. Adataink számos esetben szoros szignifikáns összefüggést mutattak az iskolai és az online áldozattá válás között. Akit néhányszor vagy heti rendszerességgel bántalmaznak a többiek az iskolában, az nagy valószínűséggel kap az interneten keresztül

---

hiszen nem egyszerűen egy egyszeri bántalmazás megismétléséről van szó, hanem annak mérését is lehetővé teszi, hogy egy rendszeresen előforduló incidens újra megtörténjen mekkora esélyét látja a válaszadó.

trágár vagy félelemkeltő üzenetet ugyanilyen rendszerességgel, online pletykát terjesztenek róla, hamis profil segítségével lejáratják, hogy „leégetik”, kiközösítik.

Míg azonban az *iskolai bántalmazást ritkán elszenvedők* és az iskolában nem bántalmazottak között nincs különbség aszerint, hogy néha online is sérelmet szenvednek (ugyanis az adatok szerint néha a legtöbb megkérdezett elszenved valamilyen online sérelmet függetlenül attól, hogy az iskolában agresszívek-e vele szemben a társai), addig az *iskolában rendszeresen bántalmazottak* már jóval gyakrabban szenvednek el online sérelmet is. Az elkövetés gyakoriságának szempontjából a notórius elkövetői magatartás mind az online térben, mind a valóságban felőlreprezentált.

Az áldozati és elkövetői szerepek összefonódása. Felmérésünk igazolni látszik, hogy aki az iskolában bántalmazóként lép fel a többiekkel szemben, az említett online cselekmények mindegyikének nagy valószínűséggel lesz az elszenvedője. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy az online kiközösítés elszenvedése és a róluk kegyetlen, megalázó online közösségi pletyka terjesztése nemcsak a notórius – azaz heti rendszerességű – iskolai agresszorokra jellemző, hanem azokra is, akik csak néha lépnek fel erőszakosan az iskolában.

4. Eredmények

A panelfelmérést tekintve, összesen 190-en vettek részt mindkét adatfelvételben, akiknek hozzávetőlegesen egyötöde a kontroll és négyötöde a kísérleti csoportba tartozik. A legtöbben mind az első, mind a második lekérdezéskor a közepes kockázati csoportba kerültek. Sorrendben következik a nagy, majd a kicsi kockázati csoport. Megállapítható, hogy pozitív változás következett be: növekedett a kevésbé veszélyeztetett diákok aránya, míg a veszélynek leginkább kitett kategóriákban az arány csökkent vagy nem változott. A tény, hogy a kontrollcsoport kockázati eredményei is javultak a második lekérdezéskor, arra enged következtetni, hogy önmagában a problémával való foglalkozás – specifikus programok nélkül is – előmozdíthatja a kockázat csökkenését. Természetesen a komplex, többszintű programok a legalkalmasabbak a jelenség kezelésére, de már a kérdőív kitöltésére fordított 20-30 perc is probléma megoldási módszereinek felülvizsgálatára sarkallhatja a válaszolót.

5. Perspektívák, hasznosíthatóság

A kutatási adatok elemzése 2013-ban tovább folytatódik. Hátra van még az adatok alapján a regressziós elemzés elvégzése a Tabby profilok háttérében álló tényezők vizsgálata érdekében, valamint a részt vevő országok adatainak összehasonlítása, és ezáltal egyfajta közép-kelet, illetve dél-európai Tabby profil azonosítása. A hazai adatok ugyanakkor további feltérképezendő területet sugallnak: így a nemek, a szocioökonómiai státusz, valamint az iskolatípus szerinti kockázati szintek szerinti elemzés érdekes összefüggéseket tárhat fel. A kutatás eredményei felhasználhatók iskolai bűnmegelőzési és devianciakezelési, ártalomcsökkentő programok kidolgozásához, valamint értékes adalékokkal szolgálnak az iskolai és online bántalmazás-felmérések célirányosabb felépítéséhez.

